

Västanbladet

GöteborgsRegionens Släktforskare

Årg 18

2001

Nr 4

*Markis Pedro Caro Sureda de la Romana, 1761-1811,
förde spanska trupper genom Sverige. Artikel sid. 6.*

INNEHÅLL NR 4 - 2001

Per Clemensson:

RIKSSTÄMMAN I BORÅS 4

Martin Bratt:

NÄR SPANSKA TRUPPER 6

SVENSKA EMIGRANTINSTITUTET 8

Ulf Fridberg:

GUMPERS BOKHANDEL 9

Joel Holger:

SYDPOLSEXPEDITIONER 12

Per Clemensson:

TVÅ GÖTEBORGSKA PROFESSORER ... 14

Rolf Ekelund:

90 ÅR SEDAN MÄNNISKAN NÄPPE 19

Joel Holger:

LANDET RUNT 24

EFTERLYSNING 23

FORSKA MED GRS DATORER 28

NÄSTA NUMMER AV VÄSTANBLADET
UTKOMMER I BÖRJAN AV FEBR. 2002.
MANUSSTOPP DEN 7 JAN.

ISSN - 1102 - 4453

Kopierad på miljövänligt papper hos
Mediagruppen KOPIERINGEN AB, Gbg

GöteborgsRegionens Släktforskare

MEDELSORGANISATION I SVERIGES
SLÄKTFORSKARFÖRBUND

Erik Dahlbergsgatan 36 B, 411 26 GÖTEBORG
Tel. 031 - 13 12 26 (tisd. 10-12, torsd. 10-14),
Postgiro 24 23 85 - 3

Styrelse 2001

Ordf. Rolf Ekelund, 031 - 93 15 15
Lerdalav. Pl. 5114, 429 34 KULLAVIK
V.ordf. Per Clemensson, 031 - 20 65 63
S. Vägen 79, 412 54 GÖTEBORG
Bibl Tommy Näzell, 031 - 338 08 58
Klarbärsv. 18, 435 43 PIXBO
Skr. Joel Holger, 031 - 40 85 20,
Lilla Danska V. 2, 412 74 GÖTEBORG
Kassör Ewert Arvidsson, 0520 - 707 39, Göte-
borgsv. 91 A, 461 54 TROLLHÄTTAN
Klubbm. Karin Holger, 031 - 40 85 20
Lilla Danska V. 2, 412 74 GÖTEBORG
Övriga Ingegärd Almquist-Persson
031 - 44 18 13, Postgången 1 A,
433 34 PARTILLE
Lars Olof Lööf, 0521-123 94
Nygatan 25, 462 30 VÄNERSBORG
Örjan Nordmalm, 031 - 20 57 27,
Bohusg. 24, 411 39 GÖTEBORG
Suppl. Per Liljeström, 0302 - 131 91
Vänskapen 3 e, 443 34 LERUM
Sonja Rindby, 031 - 25 99 51
Munkebacksg. 23, 416 53 GÖTEBORG
Sybil Winell, 031 - 16 05 95
Föreningsg. 16 E, 411 27 GÖTEBORG

Västanbladet

Ansvarig utgivare: Per Liljeström
Redaktionskommitté:
Per Clemensson, Per Liljeström och Joel Holger
Västanbladet ingår i medlemsavgiften 150.- kr/år
och utkommer årligen med fyra nummer.

vi möts

MEDLEM !

DU TÄNKER VÄL PÅ ATT DET ÄR DU

SOM ÄR FÖRENINGEN, UTAN DIG BLIR DET INGEN VERKSAMHET !

PROGRAM HÖSTEN 2001

LÖRDAGEN DEN 10 NOV. Arkivens dag. LANDSARKIVET i Göteborg på Geijersgatan 1 har visningar kl. 9.00-15.00, där också GRS har sedvanlig monter. REGION- och STADSARKIVET, Otterhällegatan 5, Göteborg, har öppet hus kl 11-17.00. Föredrag: Kl. 13 Ove Drejenstam: *Hur kartorna berättar om Västra Frölunda*. Kl. 13.45 Lasse Brunnström: *Juvelkvarnen Tre Lejon på Hisingen*. Kl. 14.30 Gun Schönbeck: *Staden, husen och ritningarna*. Kl. 15.30 Beata Losman: *Tre gamla väst-svenska landsting*.

MÅNDAGEN DEN 19 NOV. Kl. 18.30. G R S höstmöte på Erik Dahlbergsgatan 36 B med sedvanliga ärenden enl. stadgarna.

Efter mötet föredrag av l.e arkivarie Per Clemensson om
"Källor till Göteborgs personhistoria".

VÅREN 2002

MÅNDAGEN DEN 25 FEBR. Kl. 18.30. Föreningskväll på Erik Dahlbergsgatan 36 B med föredrag av Rolf Ekelund om "Silverbibeln".

MARS. Ordinarie årsmöte med efterföljande Föredrag/kåseri.

Se närmare nästa nummer av Västanbladet.

APRIL. Föreningskväll med Föredrag/kåseri.

Se närmare nästa nummer av Västanbladet.

MÅNDAGEN DEN 13 MAJ Kl. 15.00. Östra begravningsplatsen visas av arkivarie Bengt O.T. Sjögren. Samling vid kapellet. Ingen avgift eller anmälan. (Fri parkering inne på kyrkogården - infart vid Nobell-platsen)

LÖRDAGEN DEN 25 MAJ. Bussutfärd i Västergötland "i Arns fotspår".
Reservera tiden ! Se närmare nästa nummer av Västanbladet.

ANMÄLAN i så god tid som möjligt, senast torsdagen innan resp. möte till

Stina Börjesson tel. 031 - 25 75 55 eller Karin Holger tel. 031 - 40 85 20

På Erik Dahlbergsgatan är mötesavgiften 45.-kr inklusive kaffeservering.

Entrén till samlingslokalen på Erik Dahlbergsgatan sker genom G R S egen lokal, vilken måste läsas under själva mötet. Kom således i god tid.

Vi har öppet 1 timma före föreningsmötet ! Samlingslokalen rymmer 40 pers.

Ev. återbud måste anmälas.

RIKSSTÄMMAN AUG. 2001

Sveriges Släktforskarförbund har haft släktforskar dagar och riksstämma i Borås. Jag deltog i denna som ombud för vår förening. Släktforskar dagarna var ett tredagars arrangemang, genomfört av Västgöta Genealogiska Förening, med mycket folk och många programpunkter.

Det hela började med en ordförandekonferens, i vilken jag deltog som vikarie för Rolf Ekelund, som för dagen var engagerad som guide i Sjuhäradsbygden för intresserade mötesdeltagare. I detta sammanhang måste få sägas, att Rolf lagt ner ett omfattande arbete som inlånad arrangör från Göteborgs-föreningen och han ansvarade för en rad programpunkter under mötet. Till stor del var det hans förtjänst att mötet kunde genomföras så friktionsfritt och väloljat. Värmen i lokalerna och ett svikande bussbolag kan knappast skyllas honom. Minnesgåvan till deltagarna var en specialkomponerad vävd handduk med en knalle som motiv.

Ordförandekonferensen hölls i Kulturhuset under ledning av Ted Rosvall och en rad punkter diskuterades som t ex auktorisering av kursledare och kvalitetsutredning av släktforskning. I grupp diskuterades sätt att sprida information, arkivens öppethållande, kyrkoböckerna och Internet, vad skall förbundet prioritera?

Ted Rosvall gjorde en genomgång av olika informationsvägar, från tidskrifter, till kulturkataloger och rundringning.

Samtidigt pågick en redaktörskurs, som leddes av Håkan Skogsjö och Elisabeth

Thorsell. Enligt hörsågen ägnade man sig åt besvara frågan; hur gör man tidskriften läcker? Ur innehållssynpunkt och med hjälp av lay out och illustrationer. Föreningen företrädde av Joel Holger och Per Liljeström.

Lördag öppnades utställningen, som omfattade ett 50-tal utställare och där vi uppträdde i gemensam monter med Släktdata och Tommy Názells Antikvariat Genealogica, vilket underlättade paustagandet.

Utställningen pågick lördag-söndag.

Vår monter var mycket välbesökt och Joel och Karin Holger hade lagt ner ett stort arbete med att arrangera den och släpa dit material av alla de slag. Förutom böcker och antavlor presenterades här information om föreningen. Dessutom kunde vi för första gången presentera CD-EMIGRANTEN 1-2/2001 som väckte stort intresse och som kunde säljas till rabatterat pris 1.000:-

Utställningen var välarrangerad och en kringvandring gav idéer om nyheter både i tryck och datamedia. Bl a bekantgjorde jag mig med mormonernas Vital Record Index for Scandinavia art 50108-000 för kr 241:-

Under lördagen hade även en cirkelledarkonferens anordnats, där SVAR fick redogöra för sin framtida verksamhet och Nils Marelius gav information om kyrkobokföringshistorik. Eva Johansson från Kristianstad presenterade sin lärobok i släktforskning. Motsvarande erbjudande hade inte utgått till mig om 'Släktforska vidare'.

Samma dag började även föredragsserierna med att Rolf Ekelund talade om

'Vävnadsförläggare' och stadsarkivarien Lars Johansson om 'Knallen'.

På söndagen talade Anna Lena Hultman om 'Emigrationens källor', Kjell Henrysson om 'Rusthåll och Rusthållare', Örjan Hill om 'Säterier i Sjuhärad' samt Urban Sikeborg om 'Källkritik'.

Slutligen några ord om riksstämman, för vilkens skull vi hade samlats. På förslag av vår ordförande Ted Rosvall valdes för d hovrättspresidenten Karl Axel Petri till mötesordförande. Valet verkade på mig något förberett och kanske var det förståndigt med tanke på den kommande turbulensen med omröstning om styrelsens sammansättning. Petri kom att med lugn och säkerhet leda förhandlingarna.

Efter det Rosvall redogjort för verksamheten och revisorerna godkänt räkenskaperna berättade Krister Lagersvärd om valberedningens arbete och gav bakgrunden till förslaget till förnying och förnyelse av styrelsen. Beslutet blev på Rosvalls bön om oförändrat antal ledamöter i styrelsen att 10 hörsammades. Efter sluten omröstning segrade valberedningens förslag med stor majoritet. Följande ledamöter avgick:

Jan Appelquist, Britt Hagman, Ingrid Nilsson, Marianne Söderfjäll och följande nyvaldes:

*G R S monter i utställningshallen
Joel och Karin Holger, Inger Clemensson*

Olof Cronberg, Växjö, Christina Gustavsson, Linköping, Sven Johansson, Halmstad, samt Thorbjörn Näs, Mora.

Thord Bylund, Malmö, stod för kontinuiteten tillika med de sittande ledamöterna:

Ted Rosvall, ordf., Ragnar Fornö, Uppsala, Sam Blixt, Oskarshamn, Kjerstin Olofsson, Viskafors, Annika Otfors, Bräkne-Hoby, samt Sigurd Nygren, Umeå.

Antal medlemskap utgjorde 45.736 och antal föreningar 130 st, av vilka 92 var representerade, d v s av 193 ombud var 140 närvarande. Dessa siffror pekar på det stora intresset för släktforskningen och för dess organisation.

Per Clemensson

När spanska trupper kom till Göteborg

av Martin Bratt

Bakgrunden

År 1807 hade Napoleon ställt den spanske generalen, markis Pedro Caro Sureda de la Romana i spetsen för en spansk hjälpstyrka om 15.000 man, som i förening med en fransk styrka under marskalk Bernadotte skulle angripa svenskarna, vilka vid den tiden stred mot Napoleon.

I Spanien hade Napoleon utnämnt sin broder Josef till konung, men där uppstod 1808 en folkresning, som beredde Napoleon betydande svårigheter. Då dessa händelser kom till markisen de la Romanas kännedom, beslöt denne, som befann sig på Fyn i Danmark, att föra sina trupper tillbaka till Spanien utan Bernadottes vetskap.

Tillstånd till durchmarsch

Att låta trupperna marschera landvägen till Spanien genom ett av Napoleon behärskat Europa var inte tänkbart. I stället borde man välja sjövägen, eftersom England behärskade havet. Därför inledde markisen hemliga förhandlingar med officerare på den engelska Östersjöflottan och lyckades utan att uppväcka Bernadottes misstankar inskeppa sig med sina trupper (10-11.000 man) och föra dem tillbaka till Spanien, där han sedan verksamt deltog i striden mot fransmännen. Hur denna transport gick till, som delvis kom att ske landvägen genom Sverige, skall nu närmare beskrivas.

För att föra främmande trupper genom Sverige (en s.k. Durchmarsch) krävdes Ko-

nungens tillstånd. Den 15 augusti 1808 gav Gustaf IV Adolf fältmarskalken Johan Kristofer Toll i Skåne order att ta emot 1.100 spanjorer, som under befäl av den engelske amiralen Sir James Saumarez skulle landsättas i Skåne. Tillstånd fanns sålunda att till Sverige överföra de spanska trupperna till Göteborg, där fartyg under befäl av konteramiral Keat stod beredda att föra spanjorerna vidare till Spanien.

Intåget i Halmstad

Den 19 augusti 1808 anlände amiral Saumarez med en del av den engelska Östersjöflottan till Langeland i Danmark och tog ombord de spanska soldaterna på särskilda transportfartyg. Dessa eskorterades av engelska krigsskepp genom Stora Bält till Göteborg, dit de anlände den 27 augusti. Nu blev det inte riktigt så som man tänkt sig, ty av utrymmesbrist på skeppen landsattes 1.000 man i Skåne för att landvägen ta sig fram till Göteborg.

Transporter till lands skedde på den tiden genom det i lag reglerade skjutsväsendet, men när det gällde en så stor styrka måste förflyttningen ordnas på annat sätt. Bönderna i Skåne och Halland fick därför ställa sina vanliga fordon till förfogande och med fyra och fyra på varje vagn gick färden norrut till Halmstad. Detta var på den tiden en stor händelse och efter att ha läst samtida beskrivningar vill jag sammanfatta dessa sålunda:

En bild av markis Pedro Caro Sureda de la Romana finns på tidningens omslag.

I Halmstad var alla på benen i väntan på spanjorernas ankomst till staden. Allas blickar var riktade åt det håll, där dessa skulle väntas dyka upp. De hade nämligen stannat utanför staden och stigit av vagnarna för att snygga upp sig. Den förste som syntes var "kronolänsmannen på en löddrig häst" som berättade att spanjorerna höll på att ordna sig för ett högtidligt intåg. I spetsen kom några jägarplutoner i sina gröna uniformer, "dessa Castiliens stolta söner med sina martsialiska ansikten, svarta skägg och mörka ögon, överskuggade av björnskinnsmössor". Från första ögonblicket utmärkte de sig för sin belevnhet och artighet, som väckte det täcka könets sympati. Landshövdingen baron af Klinteberg hälsades med skyldrade gevär och varje borgare sökte få det honom anvisade antalet gäster, vilka han efter hemkomsten på allt upptänkligt sätt undfagnade.

Problem i Göteborg

Spanjorernas ankomst till Göteborg skulle medföra vissa praktiska problem. Sålunda rapporterades den 3 september att veneriska sjukdomar utbrutit bland soldaterna. Genom kommerserådet Björnbergs försorg hade dessa måst inhysas i Ostindiska Kompaniets magasin vid Klippan. Trängseln ombord på fraktfartygen hade också medfört att spanska soldater måst landsättas på öar i den göteborgska skärgården. Från lantbefolkningen hade också inkommit klagomål att spanjorerna tagit livsmedel från bönderna utan att betala. För att klara upp alla sådana praktiska problem borde det finnas en spansk konsul på platsen, men någon sådan fanns inte på den tiden i Göteborg. Men som vi strax skall se ordnades nu den frågan.

En spansk generalkonsul förordnas

En ung schweizare Bartholomé Frédéric Fauche, född 1788 i Neuchatel, Schweiz, hade efter studier i europeiska huvudstäder förvärvat en officersgrad i ett schweiziskt regemente i England. Av familjära skäl beslöt han sig för att återvända till sitt hemland och tog då vägen över Göteborg, dit han anlände 1808. Sin vistelse i staden beskriver han som "längre än ursprungligen avsedd". Han träffade nämligen där ryttmästaren Jacob Sahlgrens familj, med vars dotter Fredrika han ingick äktenskap. I Göteborg grundade han också ett kommersiellt företag, åt vilket han ägnade sig fram till 1813, då svärfadern Jacob Sahlgren och dennes släkting greve Jacob de la Gardie gav honom ett uppdrag i styrelsen för ett raffinaderi, som de grundat nära Göteborg.

Vid hovet i Stockholm fanns vid den tiden ackrediterad en spansk envoyé extraordinaire et minister plenipotentiaire Sr. de Moreno, som följt de spanska trupperna genom deras tåg i Halland. Men de Moreno, som var bosatt i Stockholm, kunde av naturliga skäl inte lösa de problem som hans landsmän råkat ut för. Han träffade snart Fauche, som var en i göteborgska förhållanden väl insatt person med goda förbindelser. Han föreslog därför regeringen i Madrid att den skulle utse Fauche att utöva konsulära funktioner i Göteborg och angränsande områden. Efter att ha erhållit Konungens samtycke blev Fauche slutligen (1814) utnämnd till generalkonsul och inträdde i sitt ämbete, som han innehade till 1822.

Den 7 september 1808 hade en engelsk transportflotta på 42 fartyg anlant till Göteborg och redan samma dag inlastades en

division (2.200 man) under markisen de la Romanas befäl. Den engelska transportflottan förde sedan samtliga spanjorer till Santander på Spaniens norra kust.

Källor

Bartholomé Frédéric Fauche: *Självtbiografi, manuskript, daterat 14 juni 1815, på franska språket.*

Carl A. Tiseli: *Göteborg under kontinentaltiden. Perioden 1808-1810. Elanders boktryckeri, Göteborg 1935.*

Colonel Godshot: *En Danmark. Les espagnols du Marquis de la Romana, 1807-1808. Auguste Picard Editeur. Paris 1924.*

Sturzenbecker: *Spaniorerna i Sverige 1808, ingår i Folke, Et Nordisk tidskrift utgivet af Fredrik Barfod. Köbenhavn 1859.*

Karl Johan Gezelius: *Släkten Sahlgren från Göteborg. En personhistorisk utredning. Göteborg 1941.*

Karl Schmidt: *Meddelelser de fremmede Troppers Ophold i Danmark 1808. Köpenhamn 1901.*

30 st medlemmar medföljde GRS lyckade bussutfärd till Växjö lörd. den 22 september.

Svenska Emigrantinstitutet

var därvid ett av besöksmålen. En omfattande och välordnade utställningen kunde studeras på bottenplanet, medan forskningsavdelningen på övre planet visades av arkivarie Lars-Göran Johansson.

Tillgängliga källor i forskningsavdelningen:

- * Svenska kyrkböcker (för Småland och Öland fullständig uppsättning av de filmade kyrkoarkiven, övriga Sverige enbart husförhålls- och utflyttningslängder för åren 1840 - c:a 1895). Rullfilm.
- * Summariska folkmängdsredogörelser.
- * Passagerarlistor från drygt tio utresehamnar.
- * Svensk-amerikanska kyrkoarkiv.
- * Svensk-amerikanska föreningsarkiv (delvis datoriserat).
- * US Federal Population Census (folkräkningen).
- * Svensk-amerikanska tidningar (delvis datoriserat).
- * Brita Liljegrens personregister (datoriserat).
- * Bröderna Larssons emigrantagentarkiv.
- * Tidningsexcerpter från Barometern, Blekinge Läns Tidning, Smålandsposten och Växjöbladet.
- * Klippsamling, med landets största klippsamling om emigrationen.
- * **Databasen CD-Emigranten.**
- * **Databasen Emibas.**

Forskningsavdelningen är öppen månd.-fred. 9.00 - 16.00 samt onsd. (sept.-maj) 18.00 - 21.00. Besöksavgift forskarplats: heldag 200.-, halvdag 150.- kr.

Bokning av plats kan göras under kontorstid, tel. 0470-20120.

www.svenskaemigrantinstitutet.g.se

Gumperts bokhandel 1833-1864

Ett studium i det gumpertska företags historia leder oss snart till Lund och C W Glerups Universitetsbokhandel, grundad där år 1826 av den danskfödde Christian Wilhelm Glerup. Samme Glerup skulle några år senare överta en redan välkänd boklåda i Göteborg efter lektorn Anders Tranaeus som en gång själv tagit över den efter den gamle slottspastorn vid Elfsborgs fästning, Anders Bjursten, vilken sedan 1808 bedrivit verksamheten från sin bostad i hörnet av Sillgatan (sedermera Postgatan) och Götgatan.

Sin bokhandelsutbildning hade Glerup erhållit i Den Gyldendalske Boghandel i Köpenhamn, vid denna tid i sitt slag den förnämsta i Norden. Det blev också där han lärde känna den duglige Julius F Möller som skulle förestå den nyöppnade Göteborgs-filialen i det fashionabla Åkermanska huset, idag pietetsfullt bevarat, vid Tyska Bron på Södra Hamngatan (hörnhuset till Korsgatan).

Om rörelsens snabba utveckling vittnar det förhållande, att det snart visade sig nödvändigt att även anställa en bokhållare. Det torde då ha framstått som naturligt - såväl för Glerup som för Möller - att hämta upp en ambitiös och kunnig ung man från Köpenhamn. Man erinrade sig därvid den tjugufemåriga Nathan J Gumpert*), som nu skulle bli Julius Möllers medhjälpare. Möller avled emellertid oväntat och Gumpert ryckte nu i stället in som butiksföreståndare.

*) Gumpert, känd judisk släkt med anor från 1300-talet

Nathan J. Gumpert, 1805-1854

Redan i februari nästa år, 1833, överläts Glerupska Bokhandeln i Göteborg på Gumpert, men först nio år senare, 1842, det år då den obligatoriska skolgången infördes i Sverige, ändrade han - sannolikt med sikte på den marknad som nu skulle yppa sig genom ökad läskunnighet - firmanamnet till N J Gumperts Bok- och Musikhandel. En epok inom svensk bokhandels- och förlagsverksamhet hade därvid inletts. Hans jämnåriga vän från Köpenhamn, Adolf Bonnier, den förste av sin släkt i Sverige, hade emellertid kommit till Göteborg hela fem år före honom och hunnit skaffa sig ett försprång med sin bokhandel i nära anslutning till det Carnegieska huset vid samma gata i hörnfastigheten endast ett kvarter längre bort (hörnet till V. Hamngatan). Nathan Gumpert valde därför att till en början gå ut något mera offensivt än vad brukligt var i branschen.

Han hade en nästan förbluffande modern uppfattning om reklamens betydelse. Redan från starten annonserade han i Handelstidningen minst två gånger i veckan med spaltlånga uppräknningar av såväl klassiska verk

År 1871 flyttade Gumperts bok- och pappershandel till hörnet vid Södra- och Östra Hamngatan, 'GUMPERTS HÖRNE'.

som just inkommen populärlitteratur, allt med prisexempel - från 4 skilling (= 8 öre) och uppåt. Hösten 1845 inledde han med att som särskild bilaga till Handelstidningen (jfr nutida reklamalster) sända ut en "Förteckning på Böcker av Värde till betydligt nedsatta Priser". Det stora dragplåstret blev dock "Carl Mikael Bellmans samlade Arbeten", till vilket han dessförinnan lyckats förvärva ensam förlags- och distributionsrätt för Sverige och Finland, vilket naturligtvis innebar en enorm framgång. "Requisitioner emottages och expedieras skyndsammast" hette det. Två år senare tillhandahöll han "Illustrerad Söndags-Magasin", en av de första inom svensk veckopress. Vid samma tid började Gumpert även bjuda ut en omfattande jullitteratur och nu från eget förlag. De billigare populärskrifterna försvann efter hand från bokhandelsdisken för att i stället hamna i cigarrbodas och marknadsstånd. Som det dåtida firmanamnet angav omfat-

tade företaget även musikhandel, vilket också innebar en omfattande verksamhet för både noter och instrument. Vi måste här hålla i minnet, att musik- och sångutövande vid denna tid hade en helt annan plats i hemmen än vad fallet är i dag. Tillfällen till offentliga konserter i 1840-talets Göteborg var begränsade. Dessutom var detta långt före de första grammofonernas tid. Helt vid sidan av försäljningen skulle Nathan Gumpert här lansera en genial idé genom att i sin affär inrätta ett musikaliskt lånebibliotek, "detta", som han uttryckte det, "för att uppfylla en af de flesta härvarande Musikvänner länge yttrad Önskan". Att initiativet uppskattades är tydligt. Fram mot slutet av 1850-talet hade låneverksamheten fått en omfattning av inte mindre än tre tusen (!) notblad. De musikalier som omsattes mest var tvivelsutan pianostycken, sånger och serenader men även dansmusik, bl a av Joseph Czapek (mera känd i Göteborg från andra musikaliska sammanhang).

Med tanke på de många handelshusen i Göteborg skaffade sig Gumpert tidigt en klart dominerande ställning också inom branschen för pappershandel och kontorsförnödenheter - inte minst som generalagent för en av de största stålpennefabrikanterna i England. För dennes räkning distribuerade han nu över hela landet "Office-Commercial- School- and Correspondence-pens" inlagda i askar på minst ett dussin och upp till ett gross. Varje pennstift var stämplat med såväl fabrikantens som Gumperts namn, något som kunderna anmodades att nogsamt förvissa sig om. Fram till vår egen tid måste stålpenor ha utgjort en enorm förbrukningsartikel. Det är dock att märka, att den ärevördiga gåspennan var i bruk långt in på 1800-talet och att stålpenan därför fordrade en för övergången väl anpassad marknadsföring.

Gumperts vid Tyska Bron blev snart en mötesplats och ett kulturellt center för stadens borgerskap. Där såldes biljetter till konserter och teaterevenemang, där lades det ut auktionskataloger till påseende och där tecknade man sig till subskriberade middagsgäster och baler. Där ställde också konstnärer ut sina verk. Nathan Gumpert med charmfull maka Edla, född Nissen och syster till den världsberömda sångerskan Henriette (gift Saloman), lät tala om sig. Så även den unge systersonen Oscar Lamm - anställd redan som elvaåring - som en gång skulle taga över och senare i Stockholm göra sig känd som en av våra stora bokförläggare.

Vid sidan av bokhandeln på Södra Hamngatan växte förlagsverksamheten och ett tryckeri skulle bli en nödvändighet. Ett sådant startades år 1847 på Fredsgatan (där

nu Waidele ligger) och mycket snart överlät Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning på Gumpert att på moderna snällpressar trycka de alltmer ökande upplagorna av tidningen. Tryckeriet drev Gumpert under namnet N. J. Gumpert & Comp. och kompanjonen var den ansedde fackmannen "konstförfant" Svante Cronstioe. Ett tiotal år senare, i lagom tid, då D F Bonnier startade Göteborgs-Posten, hade officinen övergått i Handelstidningens ägo.

Förutom sin verksamhet i det egna företaget var Gumpert medstiftare i den år 1848 bildade Göteborgs Bank (från 1872 Götabanken) i vilken styrelse Isaac Leman blev ordförande med bl a Eduard Magnus som ledamot. Andra namn i detta sammanhang var Warburg, Delbanco, Fröding och Elliot.

Nathan J Gumpert gick ur tiden år 1854 vid endast fyrtionio års ålder. Företaget överläts tio år senare, väl konsoliderat, till Frans P:son Beijer och därmed lämnade det den gumpertska familjen. Året var 1864.

Sedan 1991 är bokhandeln KF-ägd och drivs numera under namnet Akademibokhandeln Nordstan.

Ulf Fridberg

"Gamla Mosaiska Församlingens Vänner"

Källor:

H Fröding: *"Handelsföreningen i Göteborg 1661-1911"* (1911)

Sara Gumpert: *"En beskrivning av N. J. Gumperts Bokhandel"* (1982)

Claes Krantz: *"Från Sillgatan till Gumperts hörne"* (1958)

Trevlig att ge!

Rolig att få!

boken om

Postgården

En gårdshistoria
under fyra sekler.

Vindflöjeln vrider kappan efter vinden. På samma sätt har folket på gården fått anpassa sig efter de styrandes beslut. Boken handlar om rika adelsmän, fattiga arrendatorer, självägande bönder som slitit för brödfödan, drängar och pigor med usla löner. Alla har de passerat revy på Postgårdens gårdsplan.

Boken är rikt illustrerad med nytagna färgfoton och gamla svartvita bilder.

Boken kan beställas direkt från författaren:

Gull-May Lindström, Centralgatan 13, 460 65 Brålanda. Tel. och fax 0521-307 62

E-mail: lindstrom.gull-may@telia.com

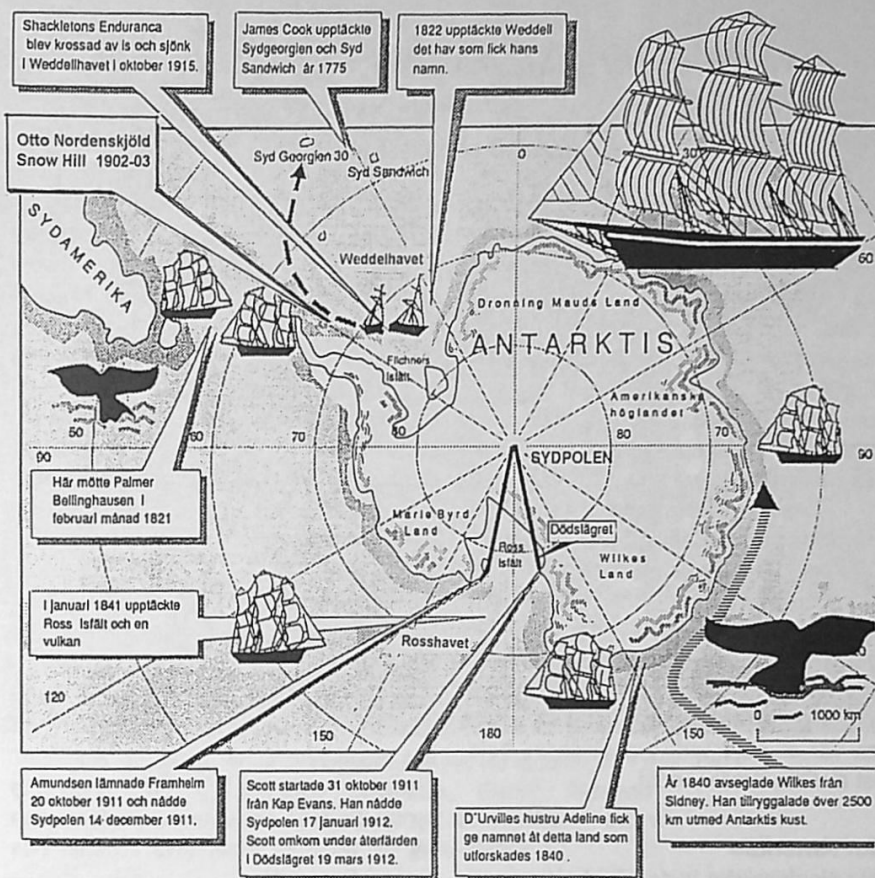
*Böckerna: "När livet är som bäst" och "Med lagårdslukt i håret"
finns fortfarande till försäljning.*

Sydpolsexpeditioner

Under åren närmast efter sekelskiftet 1800/1900 genomfördes flera vetenskapliga expeditioner till Antarktis för att utforska den okända kontinenten:

- Den tyska expeditionen 1901-03 med fartyget "Gauss" till Kejsar Vilhelm II:s land (ca 66 ° s.br.) och med Erich v. Drygalski som ledare.
- Otto Nordenskjölds svenska expedition 1901-03, som övervintrade två år, varvid fartyget "Antarctic" gick förlorat. I expeditionen deltog den 21-årige Carl Skottsberg. Se Per Clemenssons artikel sid. 14 .
- En skotsk expedition 1902-04 under ledning av W.S.Bruce, vilken nådde fram till 74 ° s.br. vid Coats land i Weddelhavet och påvisade inlandsisens rand.
- Den engelska expeditionen 1902-04 med fartyget "Discovery" under ledning av Robert F. Scott. Expeditionen övervintrade i Mc Murdosundet (på 170 ° ö.l. och 77 ° s.br.) vid Rosshavet och med hundslädar kom man ned till 82 ° s.br.
- En fransk expedition under J.B.Charcot 1903-05 och 1908-10 med fartygen "Le Français" resp. "Pourquoi-pas?".
- Den engelska expeditionen 1907-09 under ledning av irländaren Ernest H. Shackleton nådde 88 ° s.br. (endast ca 18 mil från sydpolen !), också med utgångspunkt från Mc Murdosundet.

(Med fartyget "Endurance" gjordes en ny forskningsresa 1914-17 till Weddelhavet. Fartyget skruvades sönder av isen, men hela besättningen på 28 man räddades under dra-

matiska förhållanden. Autentiska bilder och filmer från denna expedition visades i svensk TV i sept. 2001)

- Norrmannen Roald Amundsens expedition i jan. 1911 med fartyget "Fram" till Valbukten (på 170 ° v.l.) i Rosshavet. Amundsen lyckades med hundslädar och fyra medhjälpare nå sydpolen den 14 dec. 1911. Vid slädfärdens start hade man med sig fyra slädar och 52 hundar! **Se Rolf Ekelunds artikel sid. 19.**

- Robert F. Scotts nya expedition startade 1910 med fartyget "Terra Nova". Med utgångspunkt även denna gång från Mc Murdo-sundet (Cap Evans) i okt. 1911 trängde han och fyra följeslagare med slädar fram till sydpolen den 17 jan. 1912, ungefär en månad efter Amundsen. Till sin besvikelse fann de att den norska flaggan redan vajade där samt att Amundsen efterlämnat ett brev till Scott. Under den svåra hemfärden över isvidderna omkom Scott och hans fyra män av köld och umbäranden i mars 1912. Deras sista läger påträffades året efter.

Källa: Nordisk Familjebok

Joel Holger

Två Göteborgska professorer i Antarktis

Ett 100-årsminne

av Per Clemensson

Under min uppväxt var det särskilt en av min faders nära vänner som fascinerade mig och retade min nyfikenhet, nämligen professorn, chefen och grundaren av Göteborgs Botaniska Trädgård, Carl Skottsberg (1880 – 1963). Familjerna umgicks nära och firade ofta årets högtider tillsammans såsom t ex Märten Gås, Julaftons glöggen och Kräftans vänkrets. Dessa sammankomster dominerades av farbror Is-Calles djupa kunskaper, stora berättarkonst och ofattbara upplevelser. För 100 år sedan, dvs, närmare bestämt den 16 oktober 1901, lämnade Carl Skottsberg ombord på fartyget "Antarctis" Göteborgs hamn för en tvåårig antarktisexpedition. Carl Skottsberg var då 21 år och han var anställd som expeditionens botanist av Otto Nordenskjöld.

Mot Antarktis

Otto Nordenskjöld hade börjat planera expeditionen under en vistelse på Eldlandet 1895 och förberett den genom expeditioner till Alaska och Östgrönland. Det förväntade ekonomiska stödet från svensk sida till expeditionen uteblev och Otto Nordenskjöld fick förlita sig på stöd från Argentina och expeditionen kom att belasta Otto Nordenskjölds ekonomi intill hans död. För expeditionen anskaffades en äldre norsk valfångarskuta "Antarctis".

På nyårsafton ankom Otto Nordenskjöld till Falklandsöarna och nådde därefter den antarktiska arkipelagen. Tanken var att Nordenskjöld skulle upprätta ett basläger på

Grahams land och övervintra där. Färdig-sågade plankor till ett hus, hundar, slädar och proviant mm medfördes av Nordenskjöld för ett års vistelse i baslägret. "Antarctic" skulle sedan avlämna resten av expeditionens medlemmar på Falklandsöarna för att bedriva forskning där. Sedan skulle "Antarctis" efter ett år hämta upp Nordenskjöld och hans 5 expeditiionsmedlemmar.

Snow Hill

På grund av isförhållanderna kunde inte "Antarctis" nå så långt söderut som tänkt utan Nordenskjöld slog sig ner på en liten ö öster om Grahams land, **Snow Hill**, där han i februari 1902 slog upp sitt hus och ett litet laboratorium. När tiden för "Antarctis" återkomst närmade sig och båten inte syntes till, blev man tvungna att förbereda sig för ännu en vinter (dvs sommar hos oss) på Snow Hill.

Hoppets vik

Vart hade då Antarctis tagit vägen? Som avtalat hade skeppet återvänt mot Snow Hill i december 1902, men på grund av isen hade det ej kunnat komma fram och man beslöt att geologen J G Andersson, S Duse och T Grundén skulle lämna båten för att till fots nå Nordenskjöld och bestämma ny mötesplats. De tre männen lyckades inte nå Nordenskjöld och kunde ej heller återvända till båten, utan de tvingades över somra i en stenhydda utan någon egentlig utrustning. Platsen kom att kallas **Hoppets vik**.

De sex i polarstationen på Snow Hill vid räddningen i nov. 1903.

Övre raden: Jonassen, Ekelöf, Åkerlund

Ned till: Bodman, Otto Nordenskjöld, Sobral

Bild: Kamerareportage AB

Mot Pauletön

Skottsberg tillsammans med den övriga expeditionen, tillsammans 20 personer, följde med Antarcis, för att annan väg nå Otto Nordenskjöld. Ombord fanns nu 20 man, vetenskapsmännen Carl Skottsberg och K A Andersson och besättningen bestående av 5 svenskar, 11 norrmän och 2 engelsmän. Fartyget råkade ut för en rad stormar och stark packis. Efter en rad dramatiska händelser, vilka i ett radioföredrag 1943 (Sveriges Radio B. 36694) livfullt beskrivits av Carl Skottsberg och K A Andersson, slog man läger på **Pauletön**. Tord Wallström redogör för händelserna delvis med Skottsbergs ord:

Till en början tycktes fartyget som genom en serie oförklarliga underverk klara de allra våldigaste passager, men den 9 januari började isen skruva i en stark snöstorm och natten till den 12 revs en del av kölen bort och tog med sig två av bottenplanorna. Man förberedde sig på att lämna fartyget och lade ut en plankgång till ett isflak, men det visade sig att pumparna kunde hålla vattenståndet oförändrat och egendomligt nog slutade isen skruva och allt blev tyst och stilla i samma ögonblick som fartyget hade krossats. Kapten Larsen, som var en obotlig optimist, trodde fortfarande på en lycklig utgång, men andre

styrmannen H J Haslum ansåg skutan helt och hållet "knust". "Antarctic" låg med det trasiga akterskeppet på en isfot och fortsatte driva med ismassan åt sydost. Den 12 januari firade man Hans Majestät Konung Oscars födelsedag med 21 salutskott, punch och leverop. Den 3 februari kom skutan flott och höll sig underligt nog flytande, då man hade alla fem pumparna i gång.

Skeppsbrottet

I en ny storm måste man starta maskinen, trots att propelleraxeln var krökt, och av skakningarna förvärrades läckan ytterligare. "En fors, som kunde ha givit anledning till ett splitter nytt aktiebolag, störtade in akterifrån", noterade Skottsberg med tanke på den pågående kraftverksutbyggnaden i Sverige.

Klockan 2 på natten till den 12 februari satte man segel och startade på nytt maskinen i hopp att kunna nå fram till någon strand för att sätta fartyget på grund. Men nu började båten till slut sjunka och man langade över proviantsäckar och tunnor, burkar och lådor till ett stort isflak. Skeppskatterna, som var stela av förskräckelse, bars också ner på isen och sattes i en av båtarna. Klockan 8 på morgonen samlades alla i gunrummet och drack "Antarctics" skål. Skottsberg tog med sig sitt "nödherbarium", inlindat i en vaxduk, men tvingades lämna större delen av sina samlingar ombord. När vattnet nådde upp under mellandäck hissade man svensk flagg under gaffeln och standertar på stortoppen och mesantoppen och stod sedan i en lång rad på iskanten och såg fartyget gå till botten.

"Nu försvinner namnet i bogen, nu når vattnet relingen, med ett rassel störtar isstycken och vattenfloder in över däck",

skriver Skottsberg. "Det ljudet glömmer jag aldrig, hur länge jag än må få leva. Nu dras de blågula färgerna ner i djupet.... Mesanmasten slås mot kanten av vårt isflak och knäcks, så slår stormasten i och bryts av, tunnan skramlar mot iskanten och vimpeln med namnet "Antarctic" försvinner i vågorna. Bogsprötet, den sista masttoppen.... Det är förbi".

Pauletön

Efter förlusten av fartyget och den mesta utrustningen påbörjades isvandringen mot Pauletön, som låg 45 km bort. Denna vandring tog två veckor för de 20 männen. Man släpade med sig tre båtar och man måste i början gå samma sträcka 12 gånger för att få med sig allt. Isen rörde sig hela tiden och mycket av bagaget bl a saltförrådet och skidorna gick förlorat. Vid framkomsten till Pauletön byggdes ett hus av basaltblock, tätat med småsten och pingvin-guano och med liggplats för alla. För övervintringen beräknade man behovet vara mellan 3 och 4 tusen pingviner, men man lyckades endast avliva 1.100 st. Dessutom hade man dödat 16 sälar och drygade ut kosten med vinterfiske. Man led inte brist på mat och kocken uppfann ständigt nya maträtter, som pudding av sjöleopard, stekt sälkött, sällever och säljure i späck. På söndagarna serverades kakao till frukost och kokt pingvin och soppa på gröna ärtor till middag. Tillgången på mat säkrades i och med pingvinernas återkomst i oktober, de kom i tusental och tillgången på ägg blev nu riklig.

Expeditionen splittras

Expeditionen var nu splittrad på tre håll; Snow Hill (Otto Nordenskjöld med 5 expeditionemedlemmar), Hoppets vik (Andersson, Duse och Grundén) och Pauletön

Carl Skottsberg, 1880-1963
Bild: Kamerareportage AB

(Andersson, Skottsberg och besättningen 20 personer). Gruppen på Snow Hill hade ingen aning om var de övriga expedition medlemmarna befann sig. Hoppets vik-gruppen var medveten om, att Otto Nordenskjöld fanns på Snow Hill och Pauletögruppen slutligen kände till både Snow Hill och Hoppets vik-gruppen. Yttervärlden visste inget annat än de tidigare planerade mötesplatserna, som nu inte längre stämde.

Aterföreningarna

Gruppen på Snow Hill kom att övervintra. Midsommardagen samlades man kring den

sista flaskan punsch och tog var sin nubbe, beredd av konserveringssprit. Under denna tid var gruppen långt ifrån överksam utan gjorde omfattande insamlingar och långa äventyrliga utfärder från baslägret. Vid en sådan utfärd den 12 oktober 1903 möttes man vid återkomsten av de tre expedition medlemmarna som slagit läger i Hoppets vik och vilka övervintrat där i en stenhydda. De tre gav sig iväg från Hoppets vik den 29 september och kom efter 14 dagar den 12 oktober fram till Snow Hill, där de möttes av Otto Nordenskjöld.

Skottsbergs grupp på Pauletön måste för att kunna räddas, lyckas ta kontakt med Otto Nordenskjöld på Snow Hill eller gruppen på Hoppets vik. Den 31 oktober 1903 gav sig kaptenen Larsen, kandidat Andersson samt 4 besättningsmän iväg från Pauletön på en båtferd till Snow Hill. Efter ett par dagars rodd nådde de Hoppets vik, där de hittade stenhyddan med ett brev i en flaska vari meddelades att gruppen gett sig iväg till Snow Hill. Efter fortsatt färd om 30 timmars rodd och sju timmars fotmarsch nådde man så vinterlägret i Snow Hill den 8 november.

Räddningen

Samma (!) dag den 8 november hade en hjälpepedition från Argentinska flottan med korvetten "Uruguay" nått Snow Hill och räddat Otto Nordenskjöld och hans grupp. Hade Paulet-gruppen kommit en dag senare hade man missat räddningen, eftersom "Uruguay" lämnade Snow Hill mot midnatt den 10 november, försenad 1 dag av en storm. Då hade ingen haft någon vetskap om "Arctics" skeppsbrott och Skottsbergs-gruppens vidare öden.

Hemkomsten

"Uruguay" gick nu skyndsamt till Paulet-ön och kunde hämta upp Skottbergs-gruppen. Därmed var Svenska Sydpolsexpeditionen återförenad. Efter Paulet gick man till Hop-pets vik och hämtade upp de vetenskapliga samlingarna där. In i det sista skakades expeditionen av motgångar: på vägen till Buenos Aires råkade man in i en storm och två master bröts, vilka fick räddas delvis av den svenska besättningen. Den 2 december efter reparation angjorde så "Uruguay" Buenos Aires i triumf. Särskilt hyllades den argentinske deltagaren i expeditionen, Sobral, och man fördes i kortege genom staden till Te Deum i katedralen. Den 9 januari 1904 anlände så svenskarna till Malmö och senare till Stockholm, där mottagandet blev varmt och hjärtligt. Från svensk sida hade även hjälpfartyget "Frithiof" sänts ut för att efterforska Nordenskjöld, men misslyckats; denna räddningsaktion kom att stå Norden-skjöld dyrt och han fick göra avbetalningar på den intill sin död.

Med anledning av 100-årsminnet av Otto Nordenskjölds Sydpolsexpedition anordnades ett seminarium i Göteborg den 10-13 maj 2001. Med tanke på att avresan från Göteborg ej skedde förrän den 16 oktober 1901 var jubileet en aning malplacerat. Under hösten kommer en utställning om expeditionen att visas på Sjöhistoriska Museet i Stockholm och ännu ett seminarium anordnas där. Nog vore två av Göteborgs stads främsta vetenskapsmän värda större uppmärksamhet i sin hemstad.

Personalia:

Otto Nordenskjöld

Född 1869-12-06 i Hässleby församling (Jönk), son av översten Gustaf N och Anna N. Fil kand i Uppsala 1889, fil lic och fil dr i Geografi och Etnografi vid Göteborgs högskola 1905, prorektor 1914-1923, rektor vid Handelshögskolan i Göteborg 1923-1938; deltagit och lett en rad vetenskapliga expeditioner, talrika vetenskapliga arbeten och skrifter. Död 1938.

Carl Skottsberg

Född 1880-12-01 i Karlshamn, son av rektor Carl Adolf Skottsberg och Maria Lovisa Pfeiffer. Fil lic 1906, fil dr i botanik i Uppsala 1907, grundare av och prefekt för Göteborgs Botaniska Trädgård 1919-1948, professor i botanik vid Göteborgs Högskola 1931-1948, deltagare i en rad vetenskapliga expeditioner och kongresser 1901-1950, utgivit ett flertal skrifter och oräkneliga artiklar i GHT sedan 1919. Död 1963.

Litteratur

Nordenskjöld, Gustaf: "Framåt". En bok om Otto Nordenskjöld.

Nordenskjöld, Otto: "Antarctic" – Två somrar bland Sydpolens isar. 1904.

Nordin, Torgny: Äventyret Antarktis (i Populär historia 2/2001)

Nordin, Torgny: Otto Nordenskjöld och forskningen vid världens ände (i Populär historia 1993)

Wallström, Tord. Svenska upptäckare. 1982.

Internet

Industrihistoria i Väst: www.industrihistoriaivast.net
Gamla Masthugget i Göteborg: <http://hem.passagen.se/rogern/masth>
med många gamla bilder från stadsdelen
Mölnalds biblioteks länkkatalog www.molndal.se/bibl

90 år sedan människan nådde Sydpolen

Roald Amundsens expedition 1910-1912. Lidköpingsgrabben

Knut Sundbeck med på äventyret

“Skicklighet i yrket kan ge oanade möjligheter”

Expeditionens förberedelser

Den norske upptäcktsresanden Roald Amundsen hade som första tanke den avsikten att uppnå Nordpolen men amerikanen Peary förekom honom. Han började då att rikta sitt intresse mot Sydpolen, dit ännu ingen lyckats nå trots tappra försök, bl. a. av Otto Nordenskjöld och hans medhjälpare den svenske botanikern Carl Skottsberg år 1901 med fartyget "Antarctic".

Amundsen hade övertagit det gamla expeditionsfartyget "Fram", som tidigare nyttjats av Fridtjof Nansen och Otto Sverdrup. Fartyget modifierades en hel del, bl. a. hade man i stället för den gamla ångmaskinen installerat en nymodighet - en dieselmotor - f.ö. den första i Norge. Den hade inköpts från AB Diesels Motorer i Stockholm och motorblocket hade gjutits vid Nydqvist & Holm i Trollhättan. En ung maskinist vid namn Knut Sundbeck, härstammande från Lidköping, hade varit med om tillverkningen av denna motor vid Diesels fabriker.

Efter monteringen i "Fram" provkördes fartyget under en månad, men normmännen fick inte motorn att fungera tillfredsställande. Amundsen vände sig därför till AB Diesel och bad dem sända en förstklassig maskinist för intrimning. Sundbeck utvaldes och avreste till Kristiansand sommaren 1910, där han i "Frams" maskinrum snabbt visade sina färdigheter och då av Amundsen, trots ej norsk nationalitet, erbjöds maskinmestarjobbet, vilket accepterades på stående fot och ett kontrakt skrevs.

Avfärden

Med 18 man, 97 hundar, proviant, bränsle, slädar och övervintringsutrustning avreste "Fram" från Kristiansand den 10 augusti 1910 under förevändning att man skulle göra en expedition till Nordpolen, detta för att lägga ut en dimridå för vad det verkliga målet var, eftersom fler expeditioner förberedde upptäcktsfärder till just Sydpolen.

Officiellt sades att "Fram" skulle gå söderut, runda Cap Horn och angöra San Francisco innan man genom Berings sund skulle ta sig upp till Nordpolen.

Efter en månads segling och motorgång anlöpte man Funchal på Madeira för komplettering, översyn och några dagars avkoppling. Först vid avfärden därifrån delgavs hela besättningen det verkliga resmålet, som skulle nås med en östlig rundning av Antarktis. Under den ensliga färden genomgicks expeditionens utrustning och förbättrades. Bl. a. bantades de tunga kälkarna åtskilliga kilon. Sundbecks förslag och insatser härvid har t.o.m. tillmätts avgörande betydelse för expeditionens lyckade genomförande.

Under den långa båtresan hade man bildat en liten orkester på fyra man, där Sundbeck spelade mandolin och flöjt. Ett stort bibliotek hade man också tillgång till.

Efter fyra månaders färd från Madeira nådde man fram till Antarktis i januari 1911 och landade vid Valbukten i Rosshavet till glädje för alla, inte minst för de medföljande 100-talet slädhundar, som under färdens gång vistats på däck. Här var då

"FRAM" vid isbarriären i Valbukten, febr. 1911

sommar i Antarktis, med temperaturer upp till -10 grader Celcius.

Baslägret "Framheims"uppbyggnad

De 18 deltagarna hade delats i tre grupper, där nio man skulle bygga upp baslägret för att klara den kommande antarktisivintern och lägga upp de närmaste depåerna, varav endast fem man sedan skulle skida mot Sydpolen. Fyra skulle stanna kvar i lägret och nio man blev kvar på båten.

Med på båtresan hade man bl.a. en stor barack i färdiga sektioner, ett antal tält, ett tjugotal kälkar samt c:a 3 ton proviant. Sedan tälten och baracken rests grävde man förbindelsegångar i snön som skydd för de kraftiga vindarna.

Expeditionen var baserad på att man på

skidor skulle ta sig fram till Sydpolen med draghundar och kälkar för utrustningen. Eskimåhunden är ju mycket uthållig, köldtålig, lätthanterlig och erkänt duktig som dragdjur. (Scotts samtida expedition använde sig också av hästar och motorfordon, som inte alls lämpade sig i detta kalla klimat).

Amundsen gjorde först ett försök men fick snart återvända på grund av den stränga kylan, men den 20 oktober 1911 försökte man igen och den 14 december 1911 kom Roald Amundsen efter en strapatsrik färd fram till Sydpolen. Man hade under vägen lagt upp tio depåer med förnödenheter för återfärden och räknade med att tillryggalägga 2½ till 3 mil per dag, en bra distans i okänd terräng med bl.a. många och kraftiga issprickor, som måste

forceras och kringgås.

Som proviant under antarktistvistelsen hade man skjutit c:a 1.600 sälar, c:a 60.000 kg, till såväl maskinist som hundar. Tack vare sälköttet undvek man skörbjugg.

"Fram" beger sig till Buenos Aires

Medan Amundsen skidar mot Sydpolen beger sig "Fram" runt Antarktis och upp förbi Sydamerikas spets till Buenos Aires, med Knut Sundbeck som maskinist. Man hade överenskommit om att mötas igen i början av februari 1912. Under vägen gör man en del observationer om klimat och isförhållanden. I Buenos Aires ser man över båten och bunkrar olja och livsmedel. Denna resa varar c:a åtta månader och i februari 1912 möts de båda expeditionsgруппerna igen, så gott som samtidigt vid Valbukten.

I Valbukten träffades för övrigt Amundsens och Scotts expeditioner. Scotts fartyg "Terra Nova" och "Fram" låg där sida vid sida och de båda besättningarna besökte varandra i väntan på Scotts och Amundsens återkomst.

Hemresan

Från Antarktis gick färden till Tasmanien, söder om Australien, där nyheten om Sydpolens upptäckt kablades ut över världen. Därifrån stävade man återigen till Buenos Aires, där man mottogs som hjältar.

Från Buenos Aires gick man sedan till Panama i förhoppning att bli första båt genom kanalen men fick "bara" bevittna sista sprängskottet. Panamakanalen var inte färdig. Avsikten hade varit att från kanalen gå till San Francisco för att därifrån gå norrut mot Nordpolen.

Efter en månads väntan reste man runt den karibiska övärlden tillbaka till Buenos Aires för att därifrån runda Cap Horn och segla norrut mot San Francisco. Färden avbryts emellertid i Buenos Aires, där

Roald Amundsen, 1872-1928

"Fram" läggs upp på varv. Därifrån tar man tydligen ett norskt fartyg hem till Norge och här fortsätter hyllningarna. Man fick ett kungligt mottagande och pressen lovordade deras lysande prestationer och omänskliga bedrifter. En hel värld uttryckte sin beundran. Tag bara som exempel skidfärden till och från Sydpolen på 300 mil under tre månader år 1911. Med den tidens skidutrustning är det en bragd som sannolikt aldrig kommer att överträffas.

Sundbeck återvänder hem till Sverige och återtar sitt arbete på AB Diesel men det dröjer bara några månader innan Amundsen åter kallar på honom. Denna gång för att ta hem "Fram" till Norge. Fartyget hade blivit illa åtgånget under mellantiden i Buenos Aires och måste repareras en hel del. Även nu var Sundbeck maskinist

Knut Sundbeck, 1883-1967

på "Frams" sista färd hem och man anlände till Hortens den 16 juli 1914.

"Fram" ligger numera upplagt som ett museiskepp på Bygdöja museum utanför Oslo, ett storartat minne över Norges många upptäcktsresor under såväl Nansen som Sverdrup och Amundsen. Här kan man idag frapperas av hur detta lilla fartyg kunde härbärgera all denna utrustning, allt byggnadsmateriel, hundar och manskap under en så pass lång och strapatsrik resa.

Minne av expeditionen

Alla expeditionens deltagare fick varsin bergstopp i Antarktismassivet uppkallad efter sig. "Mount K. Sundbeck - 86° 10' S, 158° 28' W är en topp 3.030 meter hög.

För sina insatser i Sydpolexpeditionen hedrades Sundbeck 1912 i Sverige med

Wasa-orden och blev den yngste Wasaridaren genom tiderna. Av norske kungen fick han S:t Olavsmedaljen i guld samt av det Norske La Plata Förbundet i Buenos Aires en silvermedalj.

Amundsen tillägnade honom en guld-klocka med vidhängande kedja av guld i form av en ankarkätting och i hans betyg till Sundbeck 1914 kan man läsa: "Som maskinist og mekaniker er han et geni, som arbeider omsorgsfuld og utraetelig, som menneske i alle dele et pragtexemplar."

I sin bok "Sydpolen" skriver han bl.a. "Han gjorde i sandhet aere paa sit firma og den nation han tilhører."

Han blev mycket uppmärksam i sin hemstad för sina fina insatser. I Lidköpings Hantverks- och Sjöfartsmuseum finns en hel del föremål, som erinrar om honom. Bland annat inbjudningar till slottet i såväl Oslo som Stockholm, brev från Sven Hedin samt en proviantkista, som varit med vid Sydpolen.

Ny expedition

1917-18 lät Amundsen bygga ett nytt skepp för en expedition till Nordpolen. Skeppet döptes till "Maud". Sundbeck kallades att deltaga och fick själv svara för maskinrummets inredning och utrustning, något som beundrades enormt av press och sakkunniga för sin utformning och ordning. Även nu var Sundbeck utsedd att sköta maskinen. Man följde Sibiriens kust till Ny-Sibiriska öarna för att sedan följa strömmarna mot Nordpolen, men vädrets makter ordnade emellertid fastfrysningar och drift österut, i stort sett följande Nordenskjölds Nordostpassage. Efter något mer än 2 år nådde man Nome i Alaska, där expeditionen upplöstes. Sundbeck tog sig via Alaska och USA hem till Sverige i slutet av år 1920. Men det är en annan historia.

Knut Sundbeck och familjen

Knut Oscar Sundbeck var född i Lidköping 13 januari 1883 i "Öhgrenska huset". Huset finns fortfarande kvar och är numera byggnadsminne men flyttades senare från tomt nr. 88 till Sveagatan. Det byggdes f.ö. 1814 av Knuts farmors far - snickarmästaren Bengt Öhgren. Knuts far var handelsman med rötter i Sunnersberg och Otterstad församlingar norr om Lidköping. Han var också traktör i Lidköping liksom sin far och farfar.

Knut hade först anställning på Lidköpings Mekaniska Verkstad 1897-1900, inskrevs i Lidköpings Sjömanshus 1900 och blev maskinist på ångaren "Bergholmen" av Karlstad, som gick på Nord- och Östersjöhamnar och en kort tid på ångaren "Ibis", som gick på England och Spanien.

Han anställdes 1906 vid Bergsunds Mekaniska Verkstad och 1909 vid AB Diesel fram till 1915. Åren därefter vid Åkerlunds Hydrografiska Instrumentfabrik, vid Adolf Kihlströms Manometerfabrik samt åren 1935-64 vid Metallfabriks AB Sporrang & Co som bl.a. utbildningsledare. Han slutade för att fabriken flyttade och han var då 81 år. Samtliga anställningar i Stockholm.

Sundbeck var mycket händig, uppfinningsrik och påhittig och om han inte hade lämpliga verktyg eller redskap för att göra något visst, så tillverkade han själv det han behövde. Han gjorde massor av saker med små resurser. Han var en trygg, tystlåten, lugn och sansad person. Det var egenska-

per, som Amundsen fastnade för.

Under expeditionen konstruerade Sundbeck en hel del attiraljer och instrument till expeditionens observationskur.

Efter resan gjorde han en fullt fungerande ångmaskin i miniatyr, ett under av finmekanik och konstfärdighet. Den finns fortfarande i släktens ägo.

Knut Sundbeck gifte sig 1915 med Hilma Larsson från Neder-Kalix och fick två döttrar, Ann-Marie * 7/1 1919 och Ingegerd * 5/11 1921. Båda döttrarna var som gifta bosatta i Göteborg och Askim, där deras barn fortfarande lever kvar.

Knut Sundbeck avled den 2/9 1967 i hemmet i Vällingby i en ålder av 84 år och är begravd i släktens grav på gamla kyrkogården i Lidköping.

Släkttavla - "Sundbeckstavlan" - i sex generationer av Rolf Ekelund finns bl.a. i GöteborgsRegionens Släktforskares arkiv.

Knut Sundbeck var min mormors kusin.

Rolf Ekelund

Källor :

Amundsens bok "Sydpolen" samt släktens arkiv och berättelser.

Intervjuer med dottern Ingegerds man, Gunnar Nilsson, Jerkholmen, Hovås.

Efterlysning:

Lars Lundberg, bosatt i Bohuslän 1803-11, men var ?

Lars Lundberg /tunnbindare/ f. 10/5 1766 i Skåne, gift m. Johanna Magdalena Falkengren, f. 1773 i Skåne. Familjen bosatt 1811 i Klövedal, Bohuslän / Nor, Värmland. Tre barn är födda i Bohuslän: Ingrid Katarina f. 29/1 1803, Elisabet f. 14/5 1806 och Anders f. 15/4 1808 (han är min gren)

Siv Johansson, Snickargatan 4, 930 70 Malå. Tel. 0953-10887.

LANDET RUNT ur olika medlemsblad

Joel Holger redogör här kortfattat för ett urval läsvärda och intressanta artiklar i medlemsblad från släktforskarföreningar i Norden. Medlemsbladen finns tillgängliga i GRS bibliotek på Erik Dahlbergsgatan.

ALE Släktforum. Ale Släktforskarförening (Västergötland)

Nr 1/01. Evert Olausson redogör för släkten 'Mäneshiöld av Olsnäs' samt ättlingar fram till nutid. - L.J.Larsson har (1952) upprättat en detaljerad beskrivning av Risheds by i Starkärns socken.

ALIR-ANOR. Forskarföreningen Alir, Söderhamn m. omnejd (Hälsingland)

Nr 2/01. Sigvard Bodin skriver om 'Anders Altberg (1788-1860) - handelsman i Söderhamn'.

ANGRIPEN. Malmö Släktforskarförening

Nr 2 Juni 01. Sune Karlsson fortsätter att återge det för prästerna gällande cirkuläret från 1860, och hur de skall föra sina kyrkoböcker.

- 'Ångfartyget L.I. Bagers brand' av Karl-Erik Alm. Ångaren (med hemort Göteborg) exploderade och förläste 1875 mellan Lübeck och Köpenhamn. 31 personer miste livet.

AN-SIKTET. Folkare Släktforskarför. (Dalarna)

Nr 2/01. Barbro Vikström berättar om Avesta stads första tid, 1641-1688. Avesta var då ej en självständig stad, utan endast en 'stadhs fleck' under Falun.

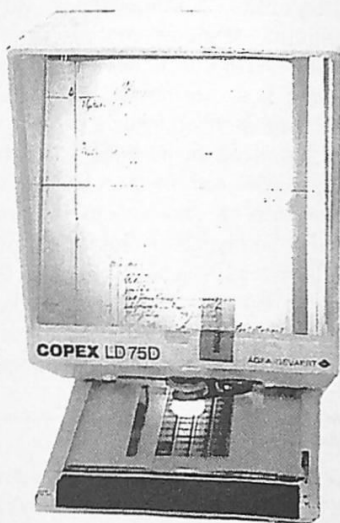
Släktforskare !

3.000:-.....

... i rabatt får Du, vid köp av
Copex L D 75.

Du betalar endast 4.900:- inkl. moms
(ord. pris 7.900:-)

- * läsaren har specialanpassad fichehållare för SVAR-fiche
- * 1 st objektiv med 42 x förstoringegrad
- * stor bildskärm 29 x 28 cm
- * frakt tillkommer
- * 7 dagars returrätt
- * www.msab.org

MSAB
MICROSYSTEM AB

Schéelegatan 3
416 60 Göteborg
031 - 19 06 09

Box 22
520 30 Ljung
0513 - 50020

AROSIANA. Västerås Släktforsarklubb.

Hösten 01. 'Salpeter och kruttillverkning' fortsätter här. - Gert Alsenmyr skriver en lång artikel om 'Matts Kettilmundsson', som dog 1326 och vars stora förmögenhet testamenterades till flera personer och institutioner, bl a Dominikanerklostret i Västerås. Stormanssläktens liv och leverne beskrivs. Matts Kettilmundsson blev kung Magnus Birgerssons (Ladulås) drots och riksföreståndare.

DALFOLK. Dalarnas Släkt-, Hembygds- o. Emigrantforskarförening

Nr 1/01. 'Pesten' på 1300-talet omtalas av Sune Garmo samt 'Spanska sjukan i Mora' år 1918 av Agneta Iderot Lindberg. Båda sjukdomarna var farsoter som fick katastrofala följder i bygden.

- Dick Harrisons bok 'Stora döden' anmäles.

Nr 2/01. Bengt Blåns, Sollentuna, berättar om 'Kryckesstätt i Amsberg', vilket är en gammal sed i landskapet. När det var dags för lysning till äktenskap i byn, uppvaktades och lyckönskades kontrahenterna med en 'krycka', dvs ett stort delvis kvistat, rakvuxet träd av tall, gran eller björk. - 'Hur blir det med lämsangården i Mora-Noret?' Gården uppfördes 1672 av kronolänsmannen Mats Ersson Nohrman invid Österdalälven mellan Orsasjön och Siljan och anses nu vara av stort rikshistoriskt värde enl. Folke Hansjons. Ättlingarna bildade en släktförening 1999. - Sune Garmo, Rättvik, anmäler en bok 'Sankt Olof i Dalarna' av Tomas Ljung. En vallfartsväg till Olof den heliges grav i Nidaros gick genom Dalarna på medeltiden och sockenkyrkor byggdes längs denna led. - 'Nisses-tavlan' är en dekorativ antavleblankett för 8 generationer och finns att köpa för 60.- kr i Släktforsarkarnas Hus, Leksand.

GF-AKTUELLT. Gen. Föreningen

Nr 147 Juni 01. 'Tyska anor' handlar om migration i Östersjöområdet - ett fall för G-gruppen. (G = -Goete, -Geschichte, -Genealogie eller -Germania).

HALLANDSFARARES INFORMATION.

Hallands Genealogiska Förening

Nr 52, Juni 01. Bland Hallands socknar berättas denna gång om 'Långaryds socken'.

KGF-NYTT. Kronobergs Gen. Förening (Småland)

Nr 73 Juni 01. Arne Svensson skriver om 'Ett lägersmål från Vittaryd'. Avhandlingen (av Malin Lennartsson, Växjö 1999) ger exempel på hur rättsskipningen uppdelades i slutet av 1600-talet mellan kyrkan (Domkapitlet) och den världsliga makten (Sockenstämman, Häradstinget). - Owe Wennerholm redogör för gamla häradssigill från Allbo, Kinnevalds, Konga, Norrvidinge och Uppvidinge härad. - Eva Dalin har studerat och sammanställt innehållet i Bolmsö dödbok 1688-1859.

PLF-NYTT. Person- och Lokalhistoriskt Forskarcentrum Oskarshamn

Nr 58 Aug. 01. Björn Edman berättar om 'När biskop Abraham höll råfst i Stranda', dvs Stranda hd i Kalmar län. Protokollet från visitationen 1596 finns bevarat och berör många på den tiden olagliga handlingar av allmogen, med ty åtföljande bestraffningar.

ROTPOSTEN. Jönköpingsbyggens Gen.För.

Nr 3/01. 'Är vår tid historia?' av Curt Franzén, om livet i en småländsk bruksort, Norrahammar, åren 1936-45. En läsvärd skildring om oro, förberedelser inför ev. luftanfall, ransoneringar mm under krigsåren. - 'Spanska sjukan' härjade 1918 i stora delar av världen skriver Curt Franzén. Bara i Sverige dog 35.000 människor. - Samme skribent berättar om 'Krutbruket i Huskvarna och Faktoriet i Jönköping', vilket på 1600-talet tillverkade musköter, karbiner, pistoler etc, men också hölster, trummor, sadlar och selar. - 'Att söka på Internet'. Här ges användbara tips som underlättar sökning i sökmotor, t ex Alta Vista.

RUNSLINGAN. För. Släktforsk. i Uppland

Nr 3 Sept 01. Sigrid Håkansson behandlar äm-

För ett Vackrare Hem,
besök
vårt Konstgalleri och Glasgalleri

Galleri Scandinavia
Berzeliigatan 14, Göteborg
Tel. 031 - 16 93 01

Glas Art Scandinavia AB
Södra Vägen 12, Göteborg
Tel. 031 - 18 72 80

Familjen Lindblom

net 'Oäkta barns rättsliga ställning vid mitten av 1700-talet', dvs rätt till försörjning tills "de sig själva nära kunna", men avsaknad av arvsrätt, rätt till att bli döpt, men förhindrad att bli lärling i städernas skrähantverk. - 'Vad Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI) kan erbjuda dig som släktforskar'.

SKÅNEGENEALOGEN. Skånes Gen. Förb. Nr 1/01. Meddelas att SGF nu enbart skall ha föreningar som medlemmar, dvs ej direktanslutna medlemmar. - Annica Johnsson, Ödåkra, skriver om 'Halmtäckning i Norra Åsbo' - Även prästdöttrar blev föremål för 'konservering' och det långt fram på 1800-talet. Inger Rudberg har studerat bouppteckningar och ett intressant testamente efter en prästfamilj i Hammarlöv, NV om Trelleborg.

SLÄKTDATA. Föreningen SLÄKTDATA Nr 2/01. 'Krigsfångar på Visingsö, del 4', avslutar här serien. Brahehus ödelades i dec. 1718

genom brand. Om denna uppstod genom mordbrand eller vålded vet man ej. - Charlotte Börjesson skriver om 'De digitala mediernas sårbarhet'. Även cd-skivor har begränsad livslängd, tvärt emot vad många tror. - Per Liljeström anmäler Sörens Skarbacks bok 'Brott och straff i Göteborg 1621-1900.'

Nr 3/01. Lars Hellgren berättar om hur han hjälpte en amerikanska att finna 'Evangeline Anderssons rötter'. - 'Så här använder du datorn till dina fotografier, del 1', av Charlotte Börjesson, är den första i en artikelserie, som skall hjälpa oss bearbeta och spara bilder i datorn. Hon delger oss tips och råd, baserade på en bred egen erfarenhet.

SLÄKTEN. Södra Västerbottens Släktför. Nr 2/01. 'Tabellverket' utgjorde en befolkningsstatistik för de svenska församlingarna 1749-1859. Prästerna fyllde i ett befolkningsformulär om antalet födselar, dödsfall med dödsorsaker, flyttningar och yrken. Det unika materialet är nu

tillgängligt på Internet:

www.ddb.umu.se/tabellverk

- Ola Johansson skriver om 'Missväxt och död år 1867' ur ett mellannorrländskt perspektiv (Tavelsjöbygden). - Om hur 'Vigdas efternamn och andra namnändringar' har förändrats i Umeå efter det namnlagen 1983 trätt i kraft, redogör Bengt Lindqvist.

SLÄKT-TRÄDET. Nordvärmlands Släktforskarförening

Nr 2/01. Göte Söderquist berättar om 'Dödsorsaker i död- och begravningsböckerna', böckernas historiska ursprung och förändringar genom åren. - 'Spanska sjukan i Värmland' 1918-20 återges från 'Värmland i ord och bild, 1958'. - 'Gamla luffartecken' och 'Kristi Himselfärdsdag - Gångdagen' är andra rubriker.

STRÖDDA ANNOTATIONER. Släktf.blad för Örebro län.

Nr 25 Febr. 01. 'Povel Ramells och stadsminister Carl Johan Thyselius Närke-anor' av Dan Söderman, Vällingby. - 'Gästgivare Boivie och sjömännen' är en berättelse från 1800-talet av A. H. T. Boivie. Den handlar om gästgivaren och arrendatorn på Gran (vägen mot Stockholm, öster om Litslena), herr Frans Boivie, och mustiga skildringar om livet på gästgiveriet år 1821.

SÖDERTÄLJE-PROBANDEN. Södertälje Släktf.förening

Nr 139 April 01. K-E Ferner har skrivit ren Giftermålsbalken i Sveriges Rikes lag 1734. Texten ger mycket information om hur man tänkte och levde på den tiden!

TROLLHÄTTEBYGDENS SLÄKTFORSK.

Nr 2/01. Ingegerd Olofsson återger en intressant berättelse om Karl Ågrens (f.1868) skolgång i Ljung sn på 1870-talet. - Vidare kan läsas om 'Dopvittnen och Märkliga händelser år 1800' i Kedum och om 'Fastighetsförsäljning år 1800' av Gammalstorp.

VÄSTGÖTAGENEALOGEN. Västgöta Genealogiska Förening

Nr 2 Maj 01. 'En besvärlig syskonskara' av Ted Rosvall, Falköping, handlar om familjen Sandgren från Karleby sn i Västergötland på 1800-talet. Av de tio barnen har två ännu inte kunnat återfinnas. - Örjan Hill, Varnum, skriver om Axel von Fersens okända barn: 'En doft av franska revolutionen'.

ÅDALINGEN. Ådalens Släktforskarför.

(Ångermanland)

Nr 1/01. 'Axplock ur Kramforsbolagets historia V' av Erik Storhannus. Han skriver om sagsverksarbetarnas vardag och levnadsförhållanden under senare delen av 1800-talet. - En berättelse ur 'Svenska Äventyr' handlar om drottning Kristinas mardrömslika barndom och uppfostran. - Mer historia skildras av Anita Lindström: '1632 - året då två svenska kungar dog' (Sigismund och Gustav II Adolf).

ÄTTLINGEN. Skövde Släktforskarförening

Nr 1/01. 'Ett emigrantminne' från tidigare nr avslutas här. Det är en berättelse om Paul Nordström (1853-1950) från Lyrestad i Västergötland, vilken emigrerade till USA. - Bo Carlsson skriver om 'Sixten Västgöta-Bengtsson', som avled i nov. 2000. Bibliografin som redovisas efter honom har 20 titlar! - 'Sköfde anno 1756' behandlar staden som den såg ut före den katastrofala branden 1759. Mantalslängden från 1756 har tolkats av Bo Carlsson m.fl. och jämförts med kartan från 1750.

ÖGF-LÖVET. Östgöta Gen. Förening

Nr 65 Maj 01. Börje Gavér anmäler en cd-skiva innehållande 'Rosenberg', dvs 'Geografiskt - Statistiskt Handlexikon' från 1882-83 av Carl Martin Rosenberg. Skivan ges ut av REGIS, ekon. för., i Malmö. - Hans Egeskog har under lång tid forskat på slakten CASTEN från Östergötland. Han redovisar nu inte mindre än 131 familjer. Den tidigast kände Casten (1660-talet) var från Säby sn.

BEGRÄNSAD EFTERSÄNDNING

Vid definitiv eftersändning
retur med nya adressen till:

GöteborgsRegionens
Släktforskare
Erik Dahlbergsgatan 36 B
411 26 Göteborg

B FÖRENINGSS- BREV

Sverige

Porto betalt

Forska med GRS datorer !

CD-Emigranten 1-2/2001

Sveriges dödbok 1950 - 1999

Svenskt Biografiskt Lexikon A - Rettig (29 band)

Söder-skivan, om Södermalm, Stockholm

Klara-skivan, om Klara förs. Stockholm

Register till SLÄKT och HÄVD 1950-1999

Föreningen SLÄKTDATAs kyrkoboksregister över födda, vigda och döda

Nästa nummer av Västanbladet utkommer i början av febr. 2002

och har manusstopp den 7 jan.

Tveka inte ! Såväl korta som längre manus och forskningsresultat mottages för publicering. Gärna även små anekdoter o.d.

Låt oss också få ta del av Dina synpunkter på tidningen.

GöteborgsRegionens Släktforskare

BIBLIOTEK och EXPEDITION

Erik Dahlbergsgatan 36 B, 411 26 Göteborg, har öppet
t.o.m. 6 dec.2001 samt under våren f.o.m.torsdagen den 10 jan 2002.

tisdagar kl 10.00 - 12.00

torsdagar kl 10.00 - 14.00 (då torsdagsgruppen har sin verksamhet)

samt **1 timma före varje föreningsmöte** på Erik Dahlbergsgatan.

Tel. 031-13 12 26 www.genealogi.se/grs.htm Postgiro 24 23 85 - 3